

THE LONDON SCHOOL
OF ECONOMICS AND
POLITICAL SCIENCE ■

LSE "Europe in Question" vitairat-sorozat

Hat politikai filozófia vírust keres: A koronavírus világjárvány kritikai perspektívái

Gerard Delanty

LEQS 156/2020 számú dokumentum

Május 2020

Szerkesztőbizottság

Dr. Bob

Hancké Dr. Vassilis

Monastiriotis

Dr. Sonja

Avlijas Dr. Cristóbal Garibay-

Petersen Dr. Cristóbal

Garibay-Petersen

Dr. Pieter

Tuytens Toon Van

Overbeke úr

Az ebben a dokumentumban kifejtett nézetek a szerző sajátjai, és nem feltétlenül tükrözik a szerkesztők vagy az LSE nézeteit.

© Gerard Delanty

EGS

Hat politikai filozófia vírust keres: A koronavírus világjárvány kritikai perspektívái

Gerard Delanty *

Absztrakt

A koronavírus (Covid-19) érdekes kérdéseket vet fel a társadalmi és politikai gondolkodás számára. Ezek közé tartozik az állam etikai felelősségének természete és határai, a személyes szabadság és a kollektív érdekek, az emberi méltóság és az állami felügyelet. Mivel a világ számos országában szükségállapotot hirdettek, a politikai filozófia néhány fontos kérdése hirtelen rendkívül aktuálissá vált. Foucault írásai a biopolitikai szekuritizációról és Agamben kivételes állapotról alkotott elképzelése új valósággá válik, akárcsak az utilitarizmus és a libertarianizmus klasszikus érvei. Ebben a tanulmányban a világjárványra adott hat fő filozófiai választ tárgyalom, köztük Agamben, Badiou és Zizek provokatív beavatkozásait, Latournak az élet és a halál kormányzásáról, valamint Habermasnak az emberi méltóságról alkotott kanti perspektíváját.

Kulcsszavak: Agamben, Badiou, utilitarizmus, Habermas, libertarianizmus, Latour, nudge theory, Zizek,

* Jogi, Politikai és Szociológiai Kar, Sussexi Egyetem
E-mail: g.delanty@sussex.ac.uk

Köszönetnyilvánítás

Ez egy rövid esszé kibővített változata, amely a *Hong Kong Review of Books* májusi számában jelent meg. Április elején, Barcelonában 2020. íródott, amikor 2020 kutatói szabadságon voltam. Hálás vagyok a korábbi változathoz fűzött megjegyzéseimért Neal Harrisnek, William Outhwaite-nak, Aurea Motának, Priya Raghavannak, Piet Strydomnak, Frederic Vandenberghe-nek, Jonathan White-nak, Luz Muñoznak és Peter Wagnernek. Mondanom sem kell, hogy a dolgozat tartalmáért kizárólag a szerző a felelős.

Hat politikai filozófia vírust keres: A koronavírus világjárvány kritikai perspektívái

A nagy világjárványok korszakos változásokat hoztak. A fekete halál a XIV. század közepén Európa lakosságának több mint felét megölte; a spanyolok által a XVI. században Amerikába behurcolt betegségek (főként a himlő) az őslakosok 90%-át megölték; a kolera meghatározta a XIX. századot; az 1918-as influenza világszerte több mint 50-100 millió embert ölt meg; az AIDS 32 millió ember életét követelte. Még nem tudni, hogy a jelenlegi koronavírusnak milyen hosszú távú hatása lesz. Egyértelmű, hogy a világjárvány jelenlegi (2020. április) mértéke miatt komolyan el kell gondolkodni azon, hogy a társadalmak hogyan kezelik a súlyos fertőző betegségeket. A gazdasági, társadalmi és járványügyi következmények egyelőre nem világosak, nem utolsósorban azért, mert nem áll rendelkezésre elegendő információ a világjárvány mértékéről és arról, hogy mikor lesz elérhető a tömeges, globális szintű vakcina. Valószínűleg nem ez lesz az utolsó ilyen világjárvány. Egyértelműen a fajokon átívelő globális vírusok új hullámának része a 2003-as SARS-vírus és a 2009-10-es sertésinfluenza óta, amelyek több ember 100,000 halálát okozták. Ezen okok miatt a jelenlegi helyzet - bizonytalansága ellenére - nagy valószínűséggel nem kivételes. Sőt, a jelenlegi kivételesség az új normalitássá válhat. Kiderülhet, hogy a társadalmi és politikai következmények nagyobbak lesznek, mint a fertőzések és halálesetek közvetlen járványügyi hatása.

A virológusok és epidemiológusok ma már nem meglepő módon igen keresettek, és jelentős politikai befolyással rendelkeznek. Néhány hónapon belül számos országban máris szükségállapotot hirdettek, és számos esetben ténylegesen

a gazdaság, illetve a gazdasági tevékenység jelentős ágazatainak leállítása. A társadalmi élet átalakult, sőt militarizálódott a társadalmi távolságtartás, az arcmaszkek, az önelszigetelés, az alternatív kézfogások stb. új rendszerei révén. Ebben a tanulmányban a politikai filozófia és a társadalomelmélet szempontjából szeretném megvizsgálni, hogy a jelenlegi válságból és a járványügyi kormányzás sötét művészeiből milyen politikai episztemológiák következnek. Mivel a kormányok ma már lekötelezettjei az epidemiológusoknak, amikor nem állnak háborúban ellenük, mint például a Trump-elnökség, nyilvánvaló, hogy jelentős politikai következmények következnek a gyakran ellentmondásos tanácsaikból, valamint abból, hogy a kormányok szelektíven értelmezik ezeket a tanácsokat.¹ Naivitás lenne, ha nem látnánk a politikai episztemológia kialakulóban lévő kormányzási formáiban egy disztópikus jövő felvillantását, de ellendiskurzusokat is.

Az erkölcsi és politikai filozófia szempontjából hat fő választ látok a jelenlegi világjárványra. Ebben a tanulmányban az a célom, hogy a jelenlegi világjárványt e filozófiák szemszögéből vizsgáljam. A világjárvány már több neves filozófus figyelmét is felkeltette, akik Michel Foucault *Fegyelem és büntetés* című művében a járványokról és a felügyeletről írt úttörő elemzése nyomán egy új, tekintélyelvű kormányzati rendszer kialakulását látják (Foucault 1977: 195-200). Leginkább Agamben emelte ki a biopolitikai szekuritizáció kísértetét. Vannak azonban más perspektívák is, amelyeket be kell vonni a képbe. Amint azt megpróbálom bemutatni, miközben a világjárvány alapvető filozófiai kérdéseket vet fel az állam politikai és etikai felelősségével kapcsolatban, azt, ahogyan ezeket a kérdéseket vizsgáljuk, nagyban befolyásolják maguk a filozófiai álláspontok, hiszen sok esetben a filozófiai elképzelések alakították a világjárvány politikáját.

¹ Lásd Jan Zielonka néhány olyan kérdésről, amelyek akkor merülnek fel, amikor az orvosi tanácsadók új hatásköröket kapnak <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/who-should-be-charge-orvosok-vagy-politikusok/>

1). Az első minden bizonnyal az utilitarizmus. Az Egyesült Királyság kormányának a koronavírus kitörésére adott kezdeti válasza a klasszikus utilitarizmust tükrözte, nevezetesen azt, hogy hogyan lehet maximalizálni a kollektív érdekeket. Ebben az esetben, amely összetéveszthető a szociáldarwinizmussal, de közelebb áll az utilitarizmushoz, a kollektív érdek az immunitás növelése, még akkor is, ha jelentős számú ember meghal. Ez a ma már hírhedt "csordaimmunitás" doktrínája.² Most, hogy ezt sokan nevetségessé tették, és a kormányzati politikát megváltoztatták (amint nyilvánvalóvá vált, hogy a halálesetek száma - valószínűleg több mint 200,000 – nagyobb lenne, mint amennyit az egészségügyi rendszer el tudna látni), az utilitarista politikai elmélet meggyőzően vonzó. Nem szabad egyenlőségjelet tenni az anyagi haszonnal, ahogyan azt gyakran gondolják. Alapvetése az, hogy mindig a legnagyobb jóra kell törekedni. Ez megkövetelheti, hogy a cél szentesítse az eszközt, de általában úgy értelmezik, mint Peter Singer írásaiban, hogy az egyén érdeke nem nagyobb, mint a legnagyobb szám érdeke. Gyakorlati filozófiaként azonban képesnek kell lennie arra, hogy a kívánt cél eléréséhez szükséges eszközökkel rendelkezzen. Ez az a pont, ahol a dolgok bonyolulttá válnak. A kívánt cél a betegség megszüntetése (ami vakcina hiányában lehetetlen), vagy az emberek többsége számára a lehető legjobb eredmény, azaz a természetes immunitás? A csordaimmunitás, mint gyorsan kiderült, egyszerre lehet eszköz és cél, de a valóság az, hogy a cél elérésének eszközeként nem működik, mivel a halálozási arány olyan magas lenne, amelyet el kellene viselni.

Az utilitarizmus mindig egyesek számára hátrányos következményekkel jár. Ha ezek a hátrányok nem nagyok, akkor lehet, hogy ez az egyetlen módja a kívánatos társadalmi cél elérésének. Elképzelhető, hogy az Egyesült Királyságban az utilitarizmust elfogadták volna, ha az egészségügyi rendszer képes lenne befogadni a fertőzött betegek szükséges számát. Hollandiában rövid időre ez a politika vált politikává, mielőtt elvetették.³ A bezárkózás, az önelszigetelés és a társadalmi távolságtartás más eszközök, de a cél ma már általánosan elfogadott.

2 Lásd <https://www.theatlantic.com/health/archive/2020/03/coronavirus-pandemic-herd-immunitás-uk-boris-johnson/608065/>

3 <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-52135814>

a betegség elnyomása, nem pedig a csúcspont kialakulásának késleltetése (Taylor 2020). Ez a "cél" azonban kevésbé normatív cél, mint inkább eszköz egy olyan cél érdekében, amely továbbra is tisztázatlan. Az utilitarizmus akkor működik jól, ha a kollektív jó könnyen azonosítható, és olyan eszközzel érhető el, amely nem jár jelentős hátrányokkal. Ez azt is megköveteli, ami sok esetben nem áll rendelkezésre, a releváns tények teljes körű ismeretét, korlátozott időkeretben (lásd Wagner 2000). Ez a tömeges tesztelésre fut ki, amelynek hiánya azt jelenti, hogy a döntéseket teljes ismeretek nélkül kell meghozni. Az utilitarizmus kudarca az Egyesült Királyságban 2020 márciusában kevésbé az utilitarista filozófia, mint inkább a politika és a tudomány kudarca.

2). A kanti alternatíva. Mi tehát az utilitarizmus alternatívája? Az Immanuel Kantig visszanyúló befolyásos gondolatmenet a megfoghatatlan közjó helyett az emberi méltóság központi szerepét helyezi előtérbe. Egy nemrégiben adott interjúban Jürgen Habermas, a világ vezető politikai filozófusa azt a kanti elvet vallotta, hogy "az államnak minden egyes emberi élet megmentésére irányuló erőfeszítéseinek abszolút elsőbbséget kell élvezniük a nemkívánatos gazdasági költségek utilitarista kiegyenlítésével szemben".⁴ E nézet szerint az egyén méltósága az elsődleges normatív erő a konkrét politikák meghatározásában, még akkor is, ha ebben az esetben nagyon homályos, hogy mik lehetnek ezek.⁵ Ez általában túlságosan is John Rawls politikai filozófiájának álláspontja, aki számára az utilitarizmus túlságosan elhanyagolja az egyént és az egyének közötti egyenlőség követelményét. Az *igazságosság elmélete* szerint az igazságos társadalmat olyan igazságossági elvek alapján kell megszervezni, amelyek az egyén érdekeiből fakadnak.

4 <https://www.fr.de/kultur/gesellschaft/juergen-habermas-coronavirus-krise-covid19-interju-13642491.html>

5 Lásd még Gunzelin Schmid Noerr, a Frankfurti Iskola hagyományaihoz tartozó filozófus újságcikkét, aki határozottan kiáll az emberi méltóságon alapuló kanti érvelés mellett, <https://www.fr.de/kultur/gesellschaft/corona-krise-wuerde-menschen-unverrechenbar-13636694.html>.

A kanti álláspont szemben áll az utilitarista állásponttal, mivel nem a közérdekre, a cél szentesíti az eszközt elvire hivatkozik, mivel ez nem biztos, hogy összeegyeztethető az egyén tiszteletével. Egy szélsőséges forgatókönyvvel élve, a kanti álláspont azt követelné meg, hogy az állam mentse meg azoknak az életét, akik esetleg túlságosan betegek ahhoz, hogy meg lehessen őket menteni, még akkor is, ha ez azt jelentené, hogy az erőforrások nem állnak rendelkezésre azok számára, akiket meg lehetne menteni. De meg kell próbálnia, még akkor is, ha a kevésbé gyengék és a gyógyulásra nagyobb eséllyel rendelkezők kezelését el kell utasítania a csak a sorban elsőként történő megoldás alapján. Más szóval, az állam etikai kötelessége, hogy minden életet megmentsen, és nem az, hogy különbséget tegyen a nagyobb értékűek között. Az utilitarista álláspont nem vezethető vissza az instrumentalizmusra, ahogy azt talán Habermas megjegyzése sugallja, amennyiben nem a gazdaság fenntartásához fűződő instrumentális érdekről van szó, hanem a közérdek maximalizálásáról.

Egyértelmű különbség van tehát az utilitarista és a kanti válaszok között. Mindkettő közvetve - ha nem is kifejezetten - de jelen van a Coronavírusra adott jelenlegi válaszokban, akár politikaként, akár a politikák kritikájaként. Mindkettő mellett meggyőző érvek szólnak. A kanti álláspont előnye talán az, hogy nem árazza be egy ember életét, és nem próbálja súlyozni azt a közérdek magasabb céljának elérése érdekében. A másik oldalon az utilitarista számára néhány élet megmentése nem biztos, hogy elegendő, akkor miért ne próbálnánk meg minél többet megmenteni.

Mindenesetre azt állítom, hogy a növekvő halálozási arány ellenére az emberi méltóságra való felhívás önmagában nem elég. Ott van még az emberi biztonság kérdése is. Az ENSZ Közgyűlésének 66/290. számú határozatában foglaltak szerint "az emberi biztonság olyan megközelítés, amely segíti a tagállamokat abban, hogy azonosítsák és kezeljék a népük túlélését, megélhetését és méltóságát érintő, széles körű és átfogó kihívásokat".⁶ A világvilágjárvány jelenlegi megközelítése, amennyiben az emberi méltóság vezérli, nem ismeri el kellőképpen a megélhetés kérdését és más, a megélhetést korlátozó problémákat.

Hat politikai filozófia vírust keres

6 <https://www.un.org/humansecurity/what-is-human-security/>

bemutatja. A méltóság biztonság nélkül nem megoldás, amint azt a gondozóotthonokban bekövetkezett megdöbbentő halálozási arány is bizonyítja, eltekintve más problémáktól, mint például a súlyos betegségben szenvedő betegek elhanyagolása, a családon belüli erőszak és a mentális egészség növekedése, amelyet a bezártság okozott, különösen az olyan országokban, mint Spanyolország, ahol a bezártság szélsőséges szintjére emelték.

Az ezen álláspontok közötti konfliktus a gyakorlatban végül a konkrét politikák körül fog feloldódni, amelyek a világvárvány megfékezése, a gazdasági következmények és a társadalmi költségek kezelése, nem pedig az absztrakt törekvések követése körül fognak egyensúlyt teremteni. Még ha nem is értünk egyet a célokat illetően, egyetérthetünk azokban a gyakorlati politikákban, amelyek sikeres alkalmazásuk esetén kielégítő eredményeket hozhatnak (például a világvárvány terjedésének lassításában). Itt azonban felmerül egy másik probléma: a negatív következmények, amelyek abból erednek, hogy sok kormány a céljai elérése érdekében milyen eszközök mellett döntött. A politikák egyik csoportja a társadalmi távolságtartás és az önelszigetelődés, a másik pedig a bezárkózás köré szerveződik. Létezik egy harmadik, amelyet egyelőre figyelmen kívül hagyhatunk, mivel a lehetőség már nem létezik, nevezetesen a lakosság egészére kiterjedő tesztelés, nyomon követés és elszigetelés, ahogyan azt Dél-Korea kezdte el, jelentős sikerrel. Az elsővel az a probléma, hogy valószínűleg nem megfelelő a világvárvány terjedésének megfékezésére (kivéve azokat az eseteket, amikor a veszély korlátozott - ebben az esetben a probléma nem létezik). A második, a lezárás hatékonyabb a világvárvány terjedésének megfékezésében, de a libertáriusok számára jelentős problémákat vet fel.

3) Ez tehát egy harmadik filozófiai álláspont: a libertarianizmus. A libertárius szemléletű kormányok által a világvárvány leküzdésére alkalmazott intézkedések beavatkoznak a személyes szabadságba. A libertáriusok számára nincs szentebb dolog az egyén szabadságánál. Az erőltetett társadalmi távolságtartás elfogadható lenne ebben a világnézetben, de a bezárkózás rosszabb gyógymód, mint a betegség. Még egy mérsékelt libertariánus szemléletű ember szempontjából is, a halálozási

Hat politikai filozófia vírust keres

arány csökkentése nem indokolja az egyén szabadságának szélsőséges korlátozását, amennyiben ezek a korlátozások a korábban élvezett jogok megszüntetésével járnak. A szélsőséges libertariánusok számára a halál jobb, mint a szabadságjogok elvesztése.

szabadság. ⁷ A libertariánusok, nem túl meglepő módon, kényelmetlenül érzik magukat a jelenlegi helyzetben, ami arra is kényszeríti őket, hogy szembenézzenek filozófiájuk néhány kellemetlen következményével (ami gyakorlati szempontból nem sokban különbözik attól, amit az Egyesült Államokban a radikális jobboldali csoportok, köztük Trump akarnak, nevezetesen a bezártság minden formájának megszüntetését). Itt érdekes ellentmondást találunk a szabadság bajnokai között, akik egyben a társadalmi igazságosság ellenzői is.

Lehet, hogy a libertáriusok önzőek, és nem tudnak mit hozzátenni a kollektív megoldásokhoz, de ettől függetlenül van értelme felhívni a figyelmet a szabadság problémájára, és arra, hogy hol kell meghúzni az államhatalom határait. A koronavírus decemberi kínai kitörése óta az államok 2019, világszerte messzemenő korlátozásokat vezettek be az egyének szabadságára vonatkozóan. Számos vezető demokráciában szükségállapotot hirdettek ki, állítólag az idősök védelme érdekében, annak ellenére, hogy ez egy sor más problémát is okozott. Ami eleinte csak egy diktatúrában tűnt lehetségesnek, mára mindenütt normalizálódott az alkotmányos demokráciákban. Több ország is bevezetett

– Spanyolországban és Olaszországban például - súlyos zárlatok, amelyek miatt a polgároknak egy hónapnál is hosszabb ideig bent kell maradniuk a lakásokban. Spanyolországban a gyerekeket hat hétre zárták be. Mi itt a cél - a vírustól való félelem vagy a szélsőjobboldal felemelkedésétől való félelem? Spanyolországban a polgárőrség mozgósításával hozott szélsőséges intézkedések részben megelőző csapást jelentenek a szélsőjobboldal ellen, hogy a kormányt ne lehessen bírálni azért, mert tétlenül nézi, ahogy idősök nagy számban halnak meg. Ali Weiwei hátborzongató ábrázolása Wuhanról márciusban egy 2020hónappal később könnyen alkalmazhatóvá vált számos nyugati városra. ⁸ Weiwei a járványt egy mélyebb, társadalmi és politikai betegség tünetének tekinti: Ami az idősök védelmét illeti,

⁷ Néhány ilyen kérdés megvitatását lásd Alison Hills cikkében:

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/10/sunbathing-park-deep-moral-questions-philosophers-coronavirus-individual>.

Hat politikai filozófia vírust keres

Lásd még: <https://theweek.com/articles/901738/what-libertarians-response-coronavirus>

8 <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/mar/08/china-ill-not-only-coronavirus-kommunista-pártirányítás>

van némi szelektivitás abban is, hogy a gondozóházak, amelyek a vírusos támadás legsúlyosabb részének voltak szemtanúi, sok országban viszonylag elhanyagolt, ha nem is elhagyott halálzási helyszínek voltak.

A fentiekben tárgyalt politikai és erkölcsi filozófiák, amelyek jellemzően az egyénnel foglalkoznak, nem tűnnek megfelelőnek ahhoz, hogy megértsük a jelenlegi válság mélyebb társadalmi valóságát és politikai jelentőségét, amelyet nehéz csak a szabadság, a közjó vagy az emberi méltóság szempontjából látni. A koronavírus nyilvánvalóan nem csak egy dolog, hanem sokféle formát ölt, amikor a politikáról van szó, és ennek következtében különböző célokat szolgálhat. Ezért van szükség kritikusabb megközelítésekre, mint az elveszett szabadságért való siránkozás vagy az emberi méltóságért való kiáltás.

4) Foucault varázsa: Agamben a biopolitikai securitizációról és a kivételes államokról. A politikai filozófia szempontjából a jelenlegi fejlemények egy olyan új kormányzási rend irányába mutatnak, amely közel áll ahhoz, amit az olasz filozófus, Giorgio Agamben állandó kivételes állapotnak nevez (Agamben 2005). A negyedik válasz tehát a modernitással együtt kialakult térfelügyelet foucault-i válasza. Foucault a *Fegyelem és büntetés* című könyvében a panoptikum híres fogalmát a tizenhetedik század végén a plakkok ellenőrzésére létrehozott fegyelmi mechanizmusok tárgyalásával vezette be: "Ha igaz, hogy a leprás kirekesztési rituálék hozott létre, amelyek bizonyos mértékig a nagy bezártság modelljét és általános formáját adták, akkor a pestis fegyelmi projekteket hozott létre" (Foucault 1977: 198). A város karanténba zárása a "bezártság" révén a fegyelmezett társadalom kialakulását jelezte "az abnormális mérésére, felügyeletére és korrekciójára szolgáló technikák és intézmények egész sora" körül.

A biopolitikai szekuritizáció foucault-i témáját⁹ Agamben a rendkívüli állapot kontextusában vette elő, és érdekes vitát váltott ki az olaszországi

⁹ Lásd Phillip Sarasin értékelését Foucault biopolitikáról szóló írásainak relevanciájáról: <https://www.fsw.uzh.ch/foucaultblog/essays/254/understanding->

Hat politikai filozófia vírust keres

corona-with-foucault.

és francia filozófusok. ¹⁰ Agamben számára a kivételes állapotnak a kormányzás normális paradigmájaként való alkalmazása mélyen aggasztó. Ez a politika militarizálódásához és a kivételes állapot határozatlan idejű kiterjesztéséhez vezet. Emellett az egyének körében a félelem és a szorongás általánossá vált állapotát teremti meg, amely "a kollektív pánikhelyzetek hiteles igényévé válik, amelyekhez a járvány ismét ideális ürügyet szolgáltat.". Ezért egy perverz ördögi körben a kormányok által előírt szabadságkorlátozásokat a biztonság iránti vágy nevében fogadják el, amelyet ugyanazok a kormányok keltettek, amelyek most beavatkoznak, hogy kielégítsék azt".

Az Agambenre adott válaszok - akinek a hozzájárulása bizonyos szempontból kevésbé komoly - gyorsan rámutattak arra, hogy ez az értelmezés összeesküvés-elméletnek minősül. Az állam valóban arra használja a világjárványt, hogy állandó kivételes állapotot hozzon létre? Valószínűleg nem; az olasz állam még az alapvető kormányzásra is képtelennek tűnik, nemhogy egy egészségügyi diktatúrára. Európa legszélsőségesebb zárlatát Spanyolországban vezette be egy szocialista kormány. Az is igaz, hogy sok kormány ellenállt annak a lehetőségnek, hogy a biopolitikai szekuritizáció szélsőséges intézkedéseire folyamodjon, amelyek Foucault és Agamben nyomán következhetnek. Az államhatalom és a kapitalizmus közötti alapvető konfliktus is fennáll, mivel a kettő nem összeegyeztethető. Vannak azonban egyértelmű tendenciák, amelyek a felügyelet militarizált formáinak gyors terjedésére utalnak, amelyeket nem lehet teljes mértékben a világjárvány megfékezéséhez szükséges intézkedéseként elszámolni. Bár Agamben talán eltúlozta a pandémia politikai instrumentalizálását - mint egy túl jó lehetőség esetét, amelyet nem lehetett volna elveszíteni -, a fontos megállapítása az, hogy a kivételes állapot mostanra a kormányzás új, normális művészetévé vált. Magyarországon Orbán rendeletileg¹¹ uralkodik; az Egyesült Királyság kormánya kivételes hatásköröket kapott; az Egyesült Államokban Trump azt állítja, hogy "totális kontrollt" gyakorol. A kényszerintézkedésekkel járó szükségállapotok folyamatos megújítása - nem tévesztendő össze a társadalmi távolságtartás követelményeivel - a

10 Lásd a vitát: <https://www.journal-psychoanalysis.eu/coronavirus-and-philosophers/>

11 <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/crown-king-how-did-viktor-orban-turn-covid-19-politikai-fegyver>

példa nélküli a demokráciákban (még akkor is, ha Foucault szerint a fegyelmezés ilyen módjai a modernitással együtt járnak). Az ilyen rendeleteket nehéz az utilitarizmus vagy az emberi méltósággal kapcsolatos kanti aggodalom szempontjából magyarázni. Igaz, hogy a demokratikus rend által kiszabott korlátozások különböznek a diktatúrákétól, de a demokráciák is képesek lehetnek tekintélyelvűsége, amint azt olyan példák is mutatják, mint a Brexit. Az örökös bezártság következményei túlmutatnak a libertáriusok személyes szabadsággal kapcsolatos aggodalmain is, mivel a demokrácia lényegét érintik (a libertáriusok általában nem a demokráciával, csak az egyéni szabadsággal foglalkoznak). A demokrácia azonban a nyilvánosság és a tanácskozás központi szerepén alapul, és nem tud jól működni olyan világválságos helyzetekben, amikor a szükségkormányzás a napirend.

A közelmúltig az államot széles körben impotensnek tekintették a globalizációval szemben. A világválság aláhúzza ezt, de láttuk, hogy valójában az állam a vírusnak köszönhetően ma már szinte teljes ellenőrzést gyakorol a népesség felett. A muszlimokkal ellentétben ez a Másik mindenki benne van. Ez tehát tökéletes lehetőséget kínál egy újfajta securitizációra, a biológiai biztonságra. Ahogy Agamben mondja eredeti beavatkozásának pontosításában: "Egy olyan társadalom, amely állandó szükségállapotban él, nem lehet szabad társadalom. Gyakorlatilag olyan társadalomban élünk, amely feláldozta a szabadságot az úgynevezett "biztonsági okok" érdekében, és ennek következtében arra ítélte magát, hogy állandó félelemben és bizonytalanságban éljen. Ez az állapot túl fogja élni a szükségállapotot. A¹² pusztán élet fogalmára támaszkodva írja: "Nyilvánvaló, hogy az olaszok hajlandóak gyakorlatilag mindent feláldozni - a normális életkörülményeket, a társadalmi kapcsolatokat, a munkát, még a barátságokat és a vallási vagy politikai meggyőződéseket is - azért, hogy elkerüljék a megbetegedés veszélyét. A meztelen élet, és az ennek elvesztésétől való félelem nem olyasmi, ami összehozza a férfiakat és a nőket, hanem olyasmi, ami elvakítja és elválasztja őket".

A nyugati társadalmakban előfordulhat, hogy a vírus az új Másik. De a helyzet ennél bonyolultabb. Indiában a kukoricavírust kifejezetten arra használják fel, hogy a

Hat politikai filozófia vírust keres

közösségi

12 Lásd Agamben (1998).

feszültségek. Az állam agresszívebben teszteli a muszlimokat a vírusra (a lezárás előtti nagy muszlim gyűlések ürügyén), a hindukat azonban nem (annak ellenére, hogy a lezárás *után* nagyszámú hindu gyűlés volt). Ez tovább erősíti a "tisztátalan" Másikról szóló rasszista narratívákat. Biológiai szinten tehát a vírus mindenkiben ott van, szociológiai szempontból azonban sok társadalomban ez nem így van - a terjesztés, a megfigyelés és a narratívák sokkal inkább terjednek és kötődnek bizonyos közösségekhez, mint másokhoz. Indiában ez sokak számára az alapvető "muszlim probléma" továbbfejlesztéseként értelmezhető, és még "muszlim összeesküvés" is terjesztik.¹³

Úgy vélem, Agambennek fontos kritikai észrevétele van, még akkor is, ha nincs konkrét javaslata arra vonatkozóan, hogy mi lenne a megfelelő válasz a világjárványra. Az biztos, hogy túlzásba vitték az ellenőrzést, és mint mindig, most is a kevésbé tehetősek jártak rosszabbul. A kormányok most digitális programokat alkalmaznak a mobiladatok nyomon követésére, alkalmazásokat a személyes kapcsolatok rögzítésére, arcfelismerővel felszerelt CCTV-hálózatokat, az Egyesült Királyság kormányának javaslatát, hogy a Bluetooth-kapcsolatokhoz való "hátsó hozzáférés" segítségével lehetővé tegyék a kapcsolatok nyomon követését. Ezek az új technológiák jövedelmező új piacokat teremtenek a személyes adatok kinyerésére, értékesítésére és elemzésére.¹⁴ A vészhelyzetnek vége lesz, feltételezhetjük, de ezek a technológiák folytatódni fognak, és az állami felügyelet is óriási lendületet kap a jelenlegi válság miatt. De mi az alternatíva? Aligha Jair Bolsonaro, Brazília szélsőjobboldali elnökének javaslata, miszerint ne tegyünk semmit, és tekintsük a világjárványt átverésnek, ami tulajdonképpen

13 Köszönöm Neal Harrisnek és Priya Raghavannak ezt a nézőpontot
<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/coronavirus-outbreak-india-blamed-muslims-200418143252362.html>

<https://www.theguardian.com/world/2020/apr/13/coronavirus-conspiracy-theories-targeting-muslims-elterjedése-indiában>

Hat politikai filozófia vírust keres

14 <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/14/growth-in-surveillance-may-be-hard-to-scale-back-after-coronavirus-pandemic-experts-say-say>

amit Agamben mondott, amikor a világjárványt "találmánynak" nevezte, ami talán nem volt helyes megfogalmazás.

Az állam által irányított felügyelet mellett a társadalmi távolságtartás társadalmi következményei is ott vannak. Egy másik írásában Agamben a "társadalmi távolságtartásra" úgy utal, mint egy újfajta társadalmi rendre utaló jelre: "a jelenlegi egészségügyi vészhelyzetet tekinthetjük annak a laboratóriumnak, amelyben az emberiségre váró új politikai és társadalmi eszközök készülnek".¹⁵ Összességében Agamben egy sor olyan kérdésre hívja fel a figyelmet, amelyeket a jelenlegi válság a demokrácia számára felvet. Ezek közül sokan visszanyúlnak Foucault azon felfogásához, amely szerint az én a hatalmi viszonyok között épül fel, mint amilyenek most a szubjektivizálás új technológiáiban, nevezetesen a társadalmi távolságtartásban, az arcmaszkok és az önelszigetelésben mutatkoznak meg. A biztonság iránti vágy még nagyobb veszélyeket teremt, amelyeket szabadságként internalizálnak és a félelem által fenntartanak. Miközben Agamben aláhúzza, hogy megoldást kell találni a világjárványra, meggyőzően mutatja be, hogy a világjárvány leküzdésére hozott egyes intézkedések milyen következményekkel járnak a demokráciára és a társadalmi életre nézve. Agamben beszámolója talán még meggyőzőbb, ha nem nyugati kontextusokra alkalmazzuk; Nigériában például több embert ölt meg a rendőrségi erők a lezárás biztosítása érdekében, mint a koronavírus (a legfrissebb adatok szerint).¹⁶ Felmerül az a kérdés is, hogy az otthon valóban a közsféra fertőzéseitől való biztonságot nyújtó menedékhely-e? Itt arra gondolunk, hogy ezek a megkülönböztetések sok esetben mennyire relatívak, például a brazil városok faveláiban, ahol a sűrű népesség miatt az otthon nem menedékhely, vagy az Amazonas vidékén élő őslakosok megtizedeléséhez közeledő helyzetben.

Agamben elmékedéseit olvasva az a felismerés döbrent rá, hogy amit látunk, az egy halálos antiliberalis kórokozó, amely a társadalmi élet és a demokrácia szövetét emészti. A társadalmi kötelék maga a veszély. Habermas kantiánus felhívása az emberi méltóságra nem sok enyhülést kínál, nem utolsósorban azért, mert teljes mértékben összeegyeztethető az emberi méltóság állapotával.

Hat politikai filozófia vírust keres

15 Spanyolul: <https://ficciondelarazon.org/tag/coronavirus/>

16<https://www.bbc.co.uk/news/world-africa-52317196>

kivétel, ha ez szükséges magának az életnek a védelméhez. Van-e alternatívája annak, amit "jobboldali posztmodernizmusnak" lehetne nevezni, hogy egy olyan kifejezést használjak, amely bármilyen politikai programmal vagy normatív állásponttal szembeni szélsőséges szkepticizmust ír le azzal az indokkal, hogy az mindig valakinek az érdekeit képviseli?¹⁷

E kérdés megválaszolásához elengedhetetlenül fontosnak tűnik számomra a társadalmi cselekvés perspektívájának bevonása. Agamben örökölte Foucault gyengeségét, hogy a társadalmi cselekvést uralomra redukálta. A bezártsági körülmények között élő népesség lehet annak a képe, amit Foucault eredetileg a modernitás fegyelmezett állapotaként jellemzett. A társadalmi szereplők azonban az uralom megtámadásában is aktívak, és az ellenőrzés felforgatására törekszenek. Ez a perspektíva teljesen hiányzik Agamben beszámolójából. Lehet, hogy a koronavírus egy alternatív társadalmi rendet nyit meg? Nem csak az Alt-Right mozdul meg az állami felügyelet ellen. Foucault - későbbi írásaiban - végül is úgy vélte, hogy a hatalom ellenállással jár.

5) Posztkapitalizmus és radikális politika: Slavoj Žižek (2020), a kiemelkedő szlovén lacani filozófus, aki talán a baloldali posztmodernizmust tükrözi, más és radikálisabb választ ad Agambennek a biopolitikai alávetettség hangsúlyozására. Számára egy nemrég megjelent könyvében, a *Pandemic! Covid-19 megrázza a világot*, a pandémia után a választás a "barbarizmus vagy az újra feltalált kommunizmus valamilyen formája".¹⁸ Žižek lehetőséget lát a kommunizmus újra feltalálására. A világvjárvány a kapitalizmus vírusát leplezi le. A jelenlegi válság felhívás arra, hogy megszabaduljunk a piac zsarnokságától. A kormányok hirtelen egy, a kapitalizmus elleni nagyszabású támadásnak tűnő tevékenységbe kezdenek: emberek millióinak államilag támogatott foglalkoztatását és a fogyasztás világméretű felfüggesztését tervezik. Az Egyesült Királyságban a Johnson-féle kemény jobboldali kormány, amely a

Hat politikai filozófia vírust keres

17 Lásd <https://blogs.scientificamerican.com/cross-check/the-coronavirus-and-right-wing-posztmodernizmus/>

18 Lásd még a Judith Butler és Byund-Chul Han hozzászólásaiból álló vitát a spanyol <https://www.lahaine.org/mundo.php/la-filosofia-y-el-coronavirus> oldalon.

nekünk a Brexit miatt - bármennyire is vonakodva - olyan mértékű állami kiadások mellett kellett elköteleznünk magunkat, amilyeneket egyetlen baloldali kormány sem tudott elképzelni. A neoliberalizmus mint politikai projekt halott, még ha más formában (pl. Brexit) tovább él is. Úgy tűnik, a kapitalizmus egyelőre várakozik. De meddig? És ki lesz a végén a haszonélvező?

Bár Žižek sok mindenben egyetért Agambennel, következtetései eltérőek. A túlélés vágya, állítja, új szolidaritási kötelekeket hoz létre. Azonban nagyon nem világos, hogy ez hogyan fog megtörténni. Ahogy Byung-Chul Han koreai filozófus megjegyezte, a vírus természete az, hogy szétválasztja az embereket. Végül is ez az, amit a társadalmi távolságtartás és az önelszigetelődés tesz. Nehéz meglátni ezekben a fejleményekben a szolidaritáson alapuló alternatív politikai rend jeleit. Igaz, hogy a múltban a nagy járványok progresszív változásokhoz vezettek. Az 1918-as influenza például nemzeti egészségügyi ellátórendszerek létrehozásához vezetett (Spinney 2017). A fekete halál, amely csökkentette a munkaerő-kínálatot, a munkások körülményeinek javulásához vezetett, legalábbis Európában. Nem lehetetlen tehát, hogy a jelenlegi válságból némi közpolitikai javulás és egy humanizáltabb kapitalizmus születik. Nem valószínű azonban, hogy valami kommunizmushoz hasonló fog kialakulni, még akkor sem, ha a ragadozó kapitalizmus bizonyos fajtái (például az Airbnb, a Deliveroo) jelentősen visszaszorulnak. Mások, mint például az Amazon, túlélni és virágozni fognak. Erre a következtetésre jutott Alain Badiou francia filozófus is, akit általában maoistaként azonosítanak, "A járványos állapotról" című inspiráló esszéjében.¹⁹ Mindazonáltal az önelszigetelődés egy pillanatot kínál a jövőről való elmélkedésre: "Ami minket illet, akik valódi változást akarunk az ország politikai viszonyaiban, ki kell használnunk ezt a járványos közzjátékot, sőt a - teljesen szükséges - elszigetelődést is, hogy a politika új alakzatain, az új politikai helyszínek tervén és a kommunizmus harmadik szakaszának transznacionális fejlődésén dolgozzunk, a kommunizmus feltalálásának ragyogó és az állami kísérletezés - érdekes, de végül elbukott - szakasza után".

A poszt-kapitalista álláspontot illetően talán helytállóbb értelmezés Bruno Latour javaslata, miszerint az egészségügyi válság az antropocén politika új korszakának korai jele lehet: a jelenlegi biopolitikai szekuritizáció, amelynek tanúi vagyunk, az éghajlatváltozás "főpróbája".²⁰ Nem lehet véletlen, hogy az egészségügyi válság éppen akkor jelentkezik, amikor az ökológiai válság új sürgető jelleget ölt. Ahogy egy másik, nemrégiben megjelent esszéjében²¹ is érvel: "most van itt az ideje a küzdelemnek, hogy a gazdasági fellendülés, miután a válság véget ér, ne hozza vissza ugyanazt a régi éghajlati rendszert, amely ellen eddig - meglehetősen hiába - próbáltunk küzdeni". Igaz, hogy az egészségügyi válság kihozta az emberekből a legjobbat - szolidaritás, az egészségügyi ellátás fontosságának felismerése -, de kihozta a legrosszabbat is: egy lopakodó ultra Brexit; a brazil kormány a Coronavírust az Amazonas pusztításának álcázására álcázta; a karanténnal való megszegés; a társadalmi csoportok megbélyegzése és idegengyűlölete. .

6) Nudge-elmélet. Badiou és erősebb formában Žižek képviseli a jelenlegi válságra adott baloldali választ. Talán van egy másik álláspont is, amely kevésbé politikai filozófia, mint inkább a viselkedéstudomány egy nagyon friss fejleménye, nevezetesen a nudge-elmélet (Sunstein és Thaler 2008). Az Egyesült Királyság rövid ideig ennek az új társadalomfilozófiának a laboratóriuma volt, részben az általam a csordaimmunitás utilitarista filozófiájának nevezett filozófia kudarcát követően, amelyet azzal a nézettel is alátámasztott, hogy a túl korán bevezetett elzárkózási politikák miatt gyorsan beállhat a fáradtság. Ez az új és befolyásos gondolkodási iskola szerint az emberek nem cselekszenek racionálisan (a Brexit bőséges bizonyíték erre). Amit meg kell értenünk, az az irracionalitás természete, hogy kontrollálni lehessen.²² Nos, az ilyen ellenőrzési módszerek nem tekintélyelvűek.

20 <https://critinq.wordpress.com/2020/03/26/is-this-a-dress-rehearsal/>

Hat politikai filozófia vírust keres

21 In Opinion, március30, 2020

22 <https://theconversation.com/coronavirus-how-the-uk-government-is-using-behavioural-science-134097>

mint olyanok (mint a bezárási politika), hanem "ösztönző intézkedések", és olyan emberek támogatásával történhet, akik úgy vélik, hogy saját döntéseiket az állam nehéz keze nélkül hozzák meg, és nem kényszerítik őket. A Nudge-elmélet valójában elég közel áll Foucault későbbi, a fegyelemről mint kormányzásról szóló felfogásához, amely hatékonyságához szabadságra van szükség. Az érdekes az, hogy a világvilág kormányzása esetében úgy ítélték meg, hogy nem működött, mivel nem eredményezett jelentős viselkedésváltozásokat a szükséges időkeretben, és a szigorúbb és gyorsabban ható, az önkéntes cselekvésre nem válaszoló intézkedések (mint például az önkéntes önszigetelés, kézmosás stb.) javára hagyták el. Mindazonáltal továbbra is fennmarad, mint a kormányzás kiegészítő technológiája, és valószínűleg többet fogunk hallani róla, különösen akkor, amikor a szükségállapotokat lassan feloldják, és visszatér a "normális élet". De mint minden olyan megközelítés esetében, amely csak az emberi viselkedésre összpontosít, teljesen figyelmen kívül hagyják azt a strukturális kontextust, amelyben a viselkedés történik.

Mind a hat politikai filozófia, amelyeket az előbbieken túlságosan röviden jellemeztem, tud valamit mondani a jelenlegi helyzethez. Míg Žižek a jelenlegi kényszerhelyzetben a radikális változás csíráit látja, addig Agamben a vészhelyzet kihirdetésére hívja fel a figyelmet, mint antidemokratikus kísérletekre, amelyek a népek engedelmisségre és engedelmisségre törekszenek. Ezek az elméletírók fontos kritikai szempontokat vetnek fel a régebbi politikai filozófiákhoz, amelyek az utilitarizmusban, a kantianizmusban és a libertarianizmusban tükröződnek. Nyilvánvaló, hogy a kormányoknak kordában kell tartaniuk a vírus terjedését, de több elmélkedésre van szükség arról, hogy milyen mértékű militarizálás szükséges ennek sikeres végrehajtásához, és mi az, ami valóban elfogadható egy demokrácia számára. A szabadságra való egyszerű felhívás nem elégséges egy alternatívához, nem utolsósorban azért, mert egyelőre a zárlatok stb. jelentős támogatottságot élveznek a közvéleményben (bár a csúcspont elmúltával vannak jelei a megkérdőjelezés fokozódásának). Talán ezért komolyabb kérdés kevésbé a szabadság - ami szinte mindig az egyéni szabadság kérdése -, mint a demokrácia.

Hat politikai filozófia vírust keres

Mindenesetre a kapitalizmusnak, ahogy Foucault is jól tudta, szüksége van a szabadságra, és nem működhet teljesen fegyelmezett társadalmakban.

Ha egyetlen következtetést le lehet vonni ezekből a filozófiákból, akkor az az, hogy a koronavírus több mint egy kórokozó, amely sok ember életét fenyegeti, hanem

a demokrácia is veszélyben van a sürgősségi kormányzás közelmúltbeli kísérletei miatt²³ . Ezek nem biztos, hogy tartós kivételes állapotot vagy a demokrácia felfüggesztését eredményezik - ha eltekintünk a hosszú távú kivételes állapotokat igénylő szélsőséges éghajlatváltozás antropocén forгатókönyvétől -, és a megoldás nem az egyéni szabadság egyszerű helyreállítása. Hosszú távon talán jelentősebbek lesznek a vészhelyzeti kormányzás új technológiái, amelyek most formálódnak a gyorsan változó körülmények között élő népesség technokrata irányításának nagyszabású társadalmi kísérleteiben. A kormányok jelentős technokrata hatalomra tettek szert a lakosságuk felett, amelyet a késő-foucault-i értelemben vett fegyelmezetté tettek, hogy a szabadság helyett a biztonságot kívánja.

Hivatkozások

Agamben, Giorgio (2005). *A kivétel állapota*. Chicago: Chicago University Press.

Agamben, Giorgio (1998). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press.

Fassin, Didier és Panolfi, Mariella (szerk.) (2003). *Kortárs rendkívüli állapotok: A katonai és humanitárius beavatkozás politikája*. Cambridge, MA: MIT Press.

Foucault, Michel (1977). *Fegyelem és büntetés: A börtön születése*. London: London: Penguin Books.

Honnig, Bonnie (2009). *Vészhelyzet, politika: Paradoxon, jog, demokrácia*. Princeton: Princeton University Press.

Taylor, Paul (2020). "Fogékonyak, fertőzőek, gyógyultak". *London Review of Books*.

42 (9): 7.

Spinney, Laura (2017). *Pale Rider: A spanyolnátha és 1918hogyan változtatta meg a világot*. London: Vintage.

Sunstein, Cass és Thaler, Richard (2008). *Nudge: Az egészségre, a jólétre és a boldogságra vonatkozó döntések javítása*. London: Penguin.

Žižek, Slavoj (2020). *Pandemic! A Covid-19 megrázza a világot*, OR Books.

Wagner, Peter (2020). "Tudni, hogyan kell időben cselekedni". *Journal of Bioethical Inquiry* (megjelenés előtt).

White, Jonathan (2020). *A végső menedékhely politikája: Vészhelyzeti kormányzás az EU-ban*. Cambridge: Cambridge University Press.

Legutóbbi LEQS papírok

- Karadima, Maria és Louri, Helen.** "Banki verseny és hitelkockázat az euróövezetben, 2005-2017: Van-e bizonyíték a konvergenciára? ' LEQS Paper, No.155, április. 2020
- Campos, Nauro és Macchiarelli, Corrado.** "Brexit és az euró" LEQS Paper, No.154, március. 2020
- Corazza, Arthur.** "Hatalom, érdek és bizonytalanság: LEQS Paper No. 153, február2020 .
- Bronk, Richard és Jacoby, Wade.** "A populizmus epiztemikája és a bizonytalanság politikája" LEQS Paper No.152, február. 2020
- Sojka, Aleksandra, Díaz-Lanchas, Jorge és Steinberg, Frederico.** "A transzatlanti kereskedelem politizálása Európában: A szabadkereskedelemmel és a TTIP-vel kapcsolatos következetlen preferenciák magyarázata" LEQS Paper No. 151, január. 2020.
- Laliotis, Ioannis, Moscelli, Guiseppe és Monastiriotis, Vassilis.** "Nyár van és könnyű a vezetés? A nyári időszámítás és a járműbalesetek" LEQS Paper No. 150, Decmber 2019
- Crescenzi, Riccardo, Di Cotaldo, Marco és Giua, Mara.** "Nem a pénzről van szó! Az uniós alapok, a helyi lehetőségek és a Brexit-szavazás" LEQS Paper No.149, november. 2019.
- D'Elia, Enrico & De Santis, Roberta.** "Növekedési eltérések és jövedelmi egyenlőtlenségek az OECD-országokban: a kereskedelem és a pénzügyi nyitottság szerepe" LEQS Paper No. 148, október. 2019
- Monnet, Eric, Pagliari, Stefano, & Vallée, Shahin.** "Beyond financial repression and regulatory capture: the recomposition of European financial ecosystems after the crisis" LEQS Paper No. 147, szeptember. 2019
- Craik, P. B.** "A posztmodernizmus fegyverré tétele: LEQS Paper No.146, július. 2019
- Hodson, Dermot.** "Az új kormányköziség és az euróválság: Fájdalmas eset? ' LEQS Paper No. 145, Június 2019
- Codogno, Lorenzo & van den Noord, Paul.** "The rationale for a safe asset and fiscal capacity for the Eurozone" LEQS Paper No. 144, május. 2019
- Simoni, Marco.** "A gazdasági hanyatlás intézményi gyökerei: Lessons from Italy" LEQS Paper No.143, április. 2019
- De Santis, Roberta.** "A termelékenység méréséről és értelmezéséről: LEQS Paper No.142, március. 2019
- Avlijaš, Sonja.** "Az új gazdaság dinamizmusa: LEQS Paper No. February 141,2019
- Besimi, Fatmir & Monastiriotis, Vassilis.** "Az uniós integráció szerepe a nyugat-balkáni strukturális reformok felgyorsításában: Evidence, Theory and Policy" LEQS Paper No.140, január. 2019

THE LONDON SCHOOL
OF ECONOMICS AND
POLITICAL SCIENCE ■

LEQS

Európai Intézet

London School of Economics

Houghton Street

WC2A 2AE London

E-mail: euroinst.LEQS@lse.ac.uk

<http://www.lse.ac.uk/european-institute/research/leqs-discussion-paper-series>